

KRISTIJONAS DONELAITIS

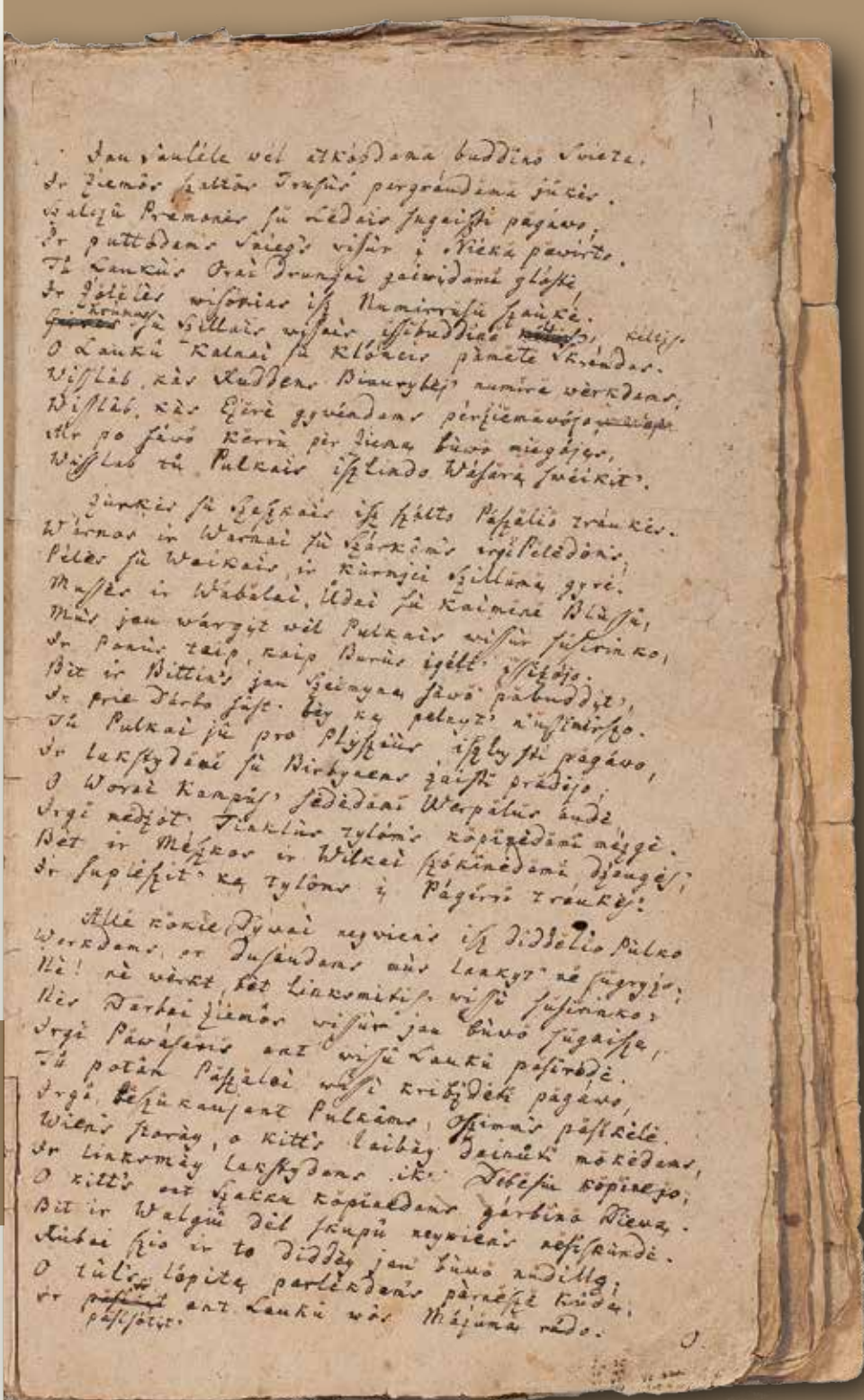

Malžiniškos reikšmės ir vertės lietuvių poetas Donelaitis gimė 1714 m. sausio mėn. 1 d. Lazdynėliuose, jau išnykusiame Mažosios Lietuvos kaime netoli Gumbinės. 1736–1740 m. studijavo teologiją Karaliaučiaus universitete, 1740–1743 m. dirbo giedojimo mokytoju, vargonininku, mokyklos vedėju Stalupėnuose, o nuo 1743 m. iki mirties buvo liuteronų kunigas Tolminkiemyje. Ten mirė 1780 m. vasario mėn. 18 d. Iš jo kūrybos liko hegzametru sueiliuoti *Metai* ir šešios pasakėčios.

Nors poeto tėvas buvo laisvasis valstietis, kuriam nereikėjo atlikti baudžiatvarkos prievolių, tačiau Donelaitis ir vaikystėje, ir kunigaudamas puikiai pažino sunkiai dirbančių, dažnai pusalkanių kaimynų baudžiauninkų, tame krašte vadintų būrais, gyvenimą:

*Tu su manim žinai, kaip būrą baudžiava baudžia
Ir kaip bėdžius toks, kasdien kantriai pasilenkęs,
Po baisioms vargų naštomis vos gal atsivėsti.*

C. Donelaitis

Poetas sąmoningai atsistojo šalia šių žemiausio socialinio luomo žmonių ir laikė juos broliais, tautiečiais, draugais. Būtent varu varomus į baudžiatvarką, mušamus, niekinamus būrus jis padarė savo epo *Metai* herojais. Donelaitis ne tik užjautė lietuvius baudžiauninkus, bet ir išaukštino juos. Poetas teigė, jog būrai gali didžiuotis savo darbu išlaikę visus baltarankius ir dykaduonius. Valstiečių darbai, Donelaičio nuomone, yra tam tikro intelektualumo mokykla: tie, kurie jų nemoka, dažnai kvailai nusišneka. Poetas pabrėžė, jog protu kaimo žmonės dažnai pranoksta miestiečius ir dvarų ponus, todėl ragino būrus dirbti ir peikė tinginius. *Metuose* jis stengėsi parodyti ir valstiečių darbo, ir jo rezultatų didybę. Štai kaip iškilmingai jis pašlovino moterų darbus:

*Jums garbė, kad vindas jūsų, sukriai besisukdamas,
Pakulį bei linų kuodelį nupeša greitai;
Jums garbė, kad staklės prieš pavasarį trinka
Ir šaudyklė su šeiva šokinėdama tarškia.
Jums garbė, kad audeklėliai, jūsų nuaušti,
Ant margų lankų kaip sniegas pavasario blizga.*

Donelaitis skelbė amžinojo sugrįžimo bei ciklinio judėjimo idėją. Jo saulele meiliai vadinama Saulė pavasariop grįžta ir kopja į zenitą, o rudenį ritasi tolyn, visą laiką diktuoama

Grafiko Vytauto Kazimiero Jonyno (1907–1997) medžio raižiniai. Ilustracijos iš leidinio „Metai“. Kristijonas Donelaitis. *Metai*. Kaunas: Valstybinė leidykla, 1941.

valstiečių darbus ir užsiėmimus. Poemos pabaigoje miršta bendruomenės vadovas seniūnas Pričkus, bet poetas teigia, jog niekas tuo nesibaigia: lietuviai gyvens toliau, vėl dirbs tuos pačius darbus, smagius pavasarius keis karštos vasaros, riebūs rudenys, sniegingos žiemos, ir ratas suksis kaip sukęsis. Amžinajame būties rate gimstama, senstama, mirštama, viskas kartojasi, nieko naujo neatsitinka. Tad nereikia stebėtis, kad epas su tokia idėja neturi svaiginančių posūkių kupino siužeto: jame neskubant vaizduojami darbštuoliai ir tinginiai, valstiečių sueigos, jų pokalbiai, darbai ir valgiai, vestuvės, dvarponių sugedimas ir kietaširdiškumas. Išskaičiuodamas ne tik žmones, bet ir paukščius, graužikus, vabzdžius, žvėris, gyvulius, javus, daržoves, grybus, maisto produktus Donelaitis stengiasi neleisti jiems pasilikti nebūtyje ir pašaukia juos būti. Pateikdamas detales, poetas aprėpia lietuvių bendruomenės pasaulio visumą. Kartojantis tiems patiems ratu bėgančio gyvenimo elementams, nei naujovės, nei individualumas nėra pageidautini, todėl tokiam epui nereikia įvairiapusių ir ryškiai individualizuotų charakterių. Lauras, Selmas, Krizas, Dočys, Slunkius ir kiti poemos veikėjai turi tik kelias amžių, dorovines ypatybes nusakančias žymes. Juk ne koks nors vienas būras, o visa lietuvių bendruomenė yra svarbiausias epo veikėjas.

Vidinė epo įtampa remiasi tuo, kad šios bendruomenės egzistencijai gresia pavojus. Donelaičio veikėjai nėra nei karvedžiai, nei karaliai, nei narsūs eiliniai kariai ar jūrininkai. Jie nesikauna mūšio lauke, nesigrumia su pabaisomis, bet poetas parodo, kad jie gyvena nuolatinėje kovos būsenoje. Tai ne karo situacija, kai priešas išsidėsto savo kariuomenę aplink miesto sienas, ir visi gyventojai žūtbūt jas gina ginklais, tačiau Donelaičio valstiečių padėtis panaši, nes lietuvių bendruomenė turi išsilaikyti svetimųjų apsiaustyje. Mat po 1709–1711 m. maro, nusinešusio pusės gyventojų lietuvių gyvybes, į Mažąją Lietuvą buvo atkelta daug kolonistų iš Vokietijos, Prancūzijos, Šveicarijos ir kitų kraštų. *Metuose* pavaizduotas Vyžlaukio kraštas yra atsідūręs svetimtaučių apsuptyje. Priešiškios jėgos – svetimšalių valdomas dvaras ir atėjūnai kolonistai – be paliovos kėsina į lietuvių turtą, papročius, moralę, egzistenciją:

*Vokiečiai lietuvninką per drimelį laiko,
O prancūzpalaičiai į jį žiūrėdami šypsos.
Šypsos rods, o tikt mūsų šaunių garbina duong
Ir dešras rūkytas su pasimėgimu valgo.
O štai jau lašinių lietuviškų prisidė
Ir mūs alų su gvoiltu jau visą sugėrė,
Viežlybus lietuvninkus išpeikt nesigėdi.
Tu prancūziškas žiopyly su šveisteriu storu
Ir kas dar daugiau susibastėt Lietuvą vargint,
Kas jums liepė mus ir žmones mūsų paniekint?*

Donelaitis parodo, kad kitataučių apsuptiems lietuviams priešintis yra nė kiek ne lengviau, o gal dar ir sunkiau nei aiškaus ir neabejotino prieš apsiaustam miestui. Į Vyžlaukio kraštą sėlinanti svetimųjų įtaka yra apgaulingai viliojanti apdarų prašmatnumu (mergaitės nebenori nešioti tradicinių margų sijonų, vyrai perima svetimšalių apavą), svaigalais, įvairiopu moraliniu palaidumu.

Poetas nekviečia į ginkluotą kovą. Jis be paliovos kartoja, jog lietuviai tegali priešintis tik viežlybumu. Viežlybas yra tas *Metų* žmogus, kuris neišsižada savo protėvių gyvenenos, papročių, kalbos, kuris sąžiningai atlieka savo darbą, negirtuokliauja, yra garbingas, padorus, dievotas, teisingas, tvarkingas. Viežlybumas yra visos bendruomenės idealas, jos gyvavimo bei išlikimo garantas. Tik jis gali išsaugoti lietuvininkus. Priešintis darbštumu, prisirišimu prie savo kalbos ir papročių, griežtu dorumu ir garbingumu nėra lengva. Tam reikia iš tiesų karžygiško atkaklumo, kantrybės ir narsos. Donelaitis mato, kad ne visi sugeba kautis su savo ydomis (tinginyse, girtuokliavimu, apsileidimu, polinkiu į vagystes, klastas), ir atkakliai tuos nenaudėlius smerkia, dorovinį pakrikimą laikydamas pavojumi lietuvių bendruomenės išlikimui. Poetas nepavargdamas įtikinėja, jog dori lietuviai turi būti ir turi jaustis esą kitokie ir geresni negu atėjūnai. Jis be perstojo moko orumo, sakydamas, kad jie neturi gėdytis savo padėties, savo vyželių, savo darbų. Sveikindamas bendruomenę su vasaros pradžia jis meldžiasi:

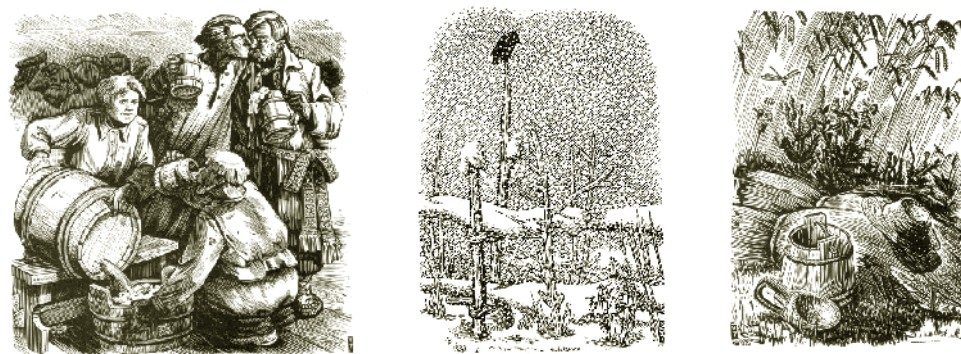
*Sveiks, Dieve duok! sulauk dar daug pavasario švenčių
Irgi, sulaukęs jas, vis sveiks ir drūts pasilinksmyk.
Taip Dieve duok kožnam, kurs mūsų Lietuvą garbin
Ir lietuviškai kalbėdams baudžiovą seka.
Tam Dieve duok! sulaukt kasmets pavasarį sveiką,
Ogi pabaigus tą, po tam ir vasarą linksmą.*

Ir poeto malda, ir visas epas yra paženklinoti klasikinei literatūrai būdingu amžino aktualumo ženklų. Jie tinka visiems laikams. Tikėkimės, kad Donelaičio žodžiai bus išgirsti, ir Dievas duos, kad visi tie, kurie myli ir mylės Lietuvą, kurie lietuviškai kalbėdami seka ir seks savo gyvenimo baudžiovas, bus sveiki, tai yra nepažeisti, neapimti jokių gadinančių tautą ligų, kad jie neišmirs ir nepranyks, kad amžinai stovės dieviškajame rate, šimtų šimtus ir tūkstančius kartų švęs pavasario šventes ir sulauks darbingų, todėl linksmy ir mielų vasarų.

Dalia Dilytė

Dailiniko Vytauto Kalinausko (1929–2001) medžio raiziniai. Iliustracijos iš leidinio „Jau saulelė vėl...“: Kristijonas Donelaitis. Jau saulelė vėl... Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1963.

Dailiniko Vytauto Jurkūno (1910–1993) iliustracijos K. Donelaičio poemai „Metai“ iš atvirukų rinkinio: Kristijonas Donelaitis. Metai = *The Year* = *Времена года* = *Les saisons* = *Das Jahr* [atvirukai]. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1963.

Dailininkės Albinos Makūnaitės (1926–2001) iliustracija iš leidinio „Mes vyžoti būrai“: Kristijonas Donelaitis. Mes vyžoti būrai. Vilnius: Vaga, 1975.

50 LITŲ MONETA, SKIRTA KRISTIJONO DONELAIČIO 300-OSIOMS GIMIMO METINĖMS

Sidabras Ag 925
Kokybė „proof“
Skersmuo 38,61 mm
Masė 28,28 g

Monetos briaunoje užrašas:
JAU SAULELĖ VĖL ATKOPDAMA BUDINO SVIETĄ
Monetos dailininkai
Tadas Žebrauskas ir Giedrius Paulauskis

Tiražas 3 000 vnt.
Išleista 2014 m.

Informacija Lietuvos banke
Tel. (8 5) 268 0316
El. p. gpt@lb.lt
www.lb.lt

Monetos nukaldintos
UAB Lietuvos monetų kalykloje
www.lithuanian-mint.lt

Lietuviškos kolekcinės monetos
© Lietuvos bankas, 2014
Monetų fotografas Arūnas Baltėnas
Dizaineris Klaudijus Gelžinis

Leidinyje panaudota Kristijono Donelaičio biusto, sukurto pagal Vytauto Urbanavičiaus rekonstrukciją (skulptorius Erikas Varnas), A. Jaramaičio nuotrauka; Kristijono Donelaičio rankraščių kopijos iš Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto archyvų; skaitmeninės iliustracijų kopijos iš Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos fondų. Publikuoti V. K. Jonyno darbus leidimą suteikė Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, V. Kalinausko, V. Jurkūno ir A. Makūnaitės darbus – LATGA, 2014.

Išleido Lietuvos bankas, Gedimino pr. 6, LT-01103 Vilnius
Spausdino UAB „LODVILA“, www.lodvila.lt

Kristijonas Donelaitis
1714 - 2014

Lietuviškos
kolekcinės
monetos

LIETUVOS BANKAS

50 LITŲ MONETA, SKIRTA KRISTIJONO DONELAIČIO 300-OSIOMS GIMIMO METINĖMS